

***Wybrane konteksty relacji rodzinnych w percepcji
dzieci wychowywanych w zrekonstruowanych
systemach rodzinnych na podstawie badania
testem relacji rodzinnych¹***
***Selected Contexts of Family Relations
in the Perception of Children Raised
in Reconstructed Family Systems Based
on the Family Relationship Test Survey***

ABSTRACT:

RESEARCH OBJECTIVE: In this article, we focused our attention on children's perception of the image of complex family systems such as patchwork families.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem represents selected aspects of family relationships from the perspective of children belonging to patchwork families. The study was conducted using a qualitative research strategy. The Family Relationship Test was applied and in-depth interviews were conducted with adult members of reconstructed families.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The crisis within marital relationships is causing an increase in alternative forms of family life. Reconstructed families, also referred to as patchwork families, are becoming more common. They are formed by a couple of adults, at least one or both of whom have children from previous relationships. This complex family structure also includes the biological parents of the children, who remain outside the core system on a daily basis. Creating a new family is a demanding task.

¹ Artykuł prezentuje fragment badań pilotażowych zrealizowanych w ramach grantu Miniatura4, pt. *Relacje rodzinne i oddziaływania wychowawcze w badanych rodzinach patchworkowych*, przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki, ID: 487639.

RESEARCH RESULTS: The reconstructed families studied, no matter how well they managed the process of family integration, faced various challenges, including: reconstructing the external and internal boundaries of their families, creating a new family hierarchy, establishing the parental roles of foster parents, dealing with conflicts of loyalty. These processes are shown from the perspective of children belonging to reconstructed family systems.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: Thanks to a study conducted using the Family Relationship Test, we were able to determine the forms of family relationships and affective relations prevailing in the patchwork families studied, as perceived by the children raised in these systems. The results of our analysis may serve as an inspiration for other researchers to explore this area further and for practitioners as a guide in the formation of optimal affective relationships in reconstructed families.

→ **KEYWORDS:** **RECONSTRUCTED FAMILY, FAMILY RELATIONSHIP TEST, FAMILY RELATIONS, FAMILY, UPBRINGING**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: W artykule uwagę skoncentrowaliśmy na dziecięcej percepcji obrazu złożonych systemów rodzinnych, jakimi są rodziny patchworkowe.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy stanowią wybrane aspekty relacji rodzinnych z perspektywy dzieci należących do rodzin patchworkowych. Badanie zostało wykonane w strategii badań jakościowych. Zastosowano test relacji rodzinnych oraz przeprowadzono wywiady pogłębione z dorosłymi członkami rodzin zrekonstruowanych.

PROCES WYWODU: Kryzys w obrębie związków małżeńskich powoduje wzrost alternatywnych form życia rodzinnego. Coraz powszechniejsze stają się rodziny zrekonstruowane, określane także jako rodziny typu patchwork. Tworzy je para dorosłych, z których jedno lub też oboje mają dzieci z poprzednich związków. W skład tej złożonej rodzinnej struktury wchodzi także biologiczni rodzice dzieci, pozostający na co dzień poza systemem zasadniczym. Stworzenie nowej rodziny jest wymagającym zadaniem.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Badane rodziny zrekonstruowane, bez względu na to, jak dobrze poradziły sobie z procesem integracji rodzinnej, musiały stawić czoła różnym wyzwaniom, między innymi przebudowie granic zewnętrznych i wewnętrznych swoich rodzin, stworzyć nową hierarchię rodzinną, ustalić role rodzicielskie rodziców przybranych, uporać się z konfliktami lojalności. Procesy te ukazane zostały z perspektywy dzieci należących do zrekonstruowanych systemów rodzinnych.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Dzięki badaniu przeprowadzonemu z użyciem testu relacji rodzinnych mogliśmy określić formy relacji rodzinnych oraz stosunków uczuciowych panujących w badanych rodzinach patchworkowych w percepcji dzieci wychowywanych w tych systemach. Wyniki naszych analiz mogą posłużyć innym badaczom jako inspiracja do dalszych eksploracji w tym obszarze,

---

---

a praktykom jako wskazówka w kształtowaniu optymalnych stosunków uczuciowych w rodzinach zrekonstruowanych.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: RODZINA ZREKONSTRUOWANA, TEST RELACJI RODZINNYCH, RELACJE RODZINNE, RODZINA, WYCHOWANIE**

Wstęp

Kryzys w obrębie związków małżeńskich powoduje przeobrażenia wewnątrz tej instytucji, skutkując wzrostem alternatywnych form życia rodzinnego (Przybył, 2020). Coraz powszechniejsze stają się rodziny zrekonstruowane w literaturze określane także jako rodziny typu patchwork (Szlendak, 2012; Lewandowska-Walter, 2014). Tworzy je para dorosłych, z których jedno lub oboje mają dzieci z poprzednich związków. Rodziny te powstają w wyniku rozstania, rozwodu lub śmierci jednego z wcześniejszych partnerów. W skład tej złożonej rodzinnej struktury wchodzi także biologiczni rodzice dzieci, pozostający na co dzień poza systemem zasadniczym. Stworzenie nowej rodziny w wyniku rozpadu poprzedniego związku jest wymagającym zadaniem zarówno dla dorosłych, jak i dzieci. Wszystkie osoby ją tworzące stają przed wieloma wyzwaniami, które niekoniecznie muszą być negatywne. Istotne jednak jest, aby członkowie rodzinnych patchworków wchodzili do nowego rodzinnego systemu z realistycznymi oczekiwaniami, a także świadomością, że tworzenie więzi pomiędzy poszczególnymi osobami należącymi do nowo powstającego systemu zajmie trochę czasu. Na początku mogą czuć się niepewni co do swoich ról w rodzinie i na tym tle mogą występować problemy (Visher i Visher, 1993; Golish, 2003; Jensen i Ganong, 2020). Nie oznacza to jednak, że problemy muszą pojawić się w każdej takiej rodzinie lub należy je utożsamiać z dysfunkcją. Wyzwaniom tym warto przyjrzeć się w szerszym kontekście zmiennych towarzyszących rozwodowi i ponownemu małżeństwu. Niektóre z tych zmiennych obejmują długość czasu między rozwodem a ponownym małżeństwem, długość okresu partnerstwa poprzedzającego ponowny związek, strukturę rodziny, wiek i płeć dzieci, liczbę zmian, które zaszły w rodzinie oraz długość rodzinnego stażu (por. Hetherington, 1993, 1999), a także motywację przybranego rodzica do stworzenia więzi z dzieckiem (Visher i Visher, 1993; Bray i Kelley, 1999; Golish, 2003). Warto podkreślić, że na przykład nastolatki mają większe trudności z przejściem do nowego rodzinnego systemu niż dzieci lub młodzi dorośli (Hetherington i Stanley-Hagen, 1995; Skaggs i Jodl, 1999; King i in., 2015). Złożoność struktury rodziny patchworkowej wiąże się z szeroko pojmowanym środowiskiem rodzinnym. W jej skład mogą wchodzić, oprócz rodziców biologicznych, z których jeden na co dzień funkcjonuje poza systemem zasadniczym, rodzic przybrany, rodzeństwo biologiczne i przyrodnie, większa niż zwykle grupa dziadków, a także krewnych. Co więcej, dziecko funkcjonuje w obrębie dwóch różnych gospodarstw domowych stworzonych przez każde z rodziców oddzielnie. Konsekwencją tej złożoności,

zwłaszcza w percepcji dzieci, jest niejasność granic rodzinnego systemu i ustalenia, kto do niej należy, a kto nie (Kwak, 2000).

Badania własne (cel, metody, narzędzia badawcze)

W artykule zaprezentowane zostaną wyniki fragmentu badań, których głównym celem było poznanie relacji rodzinnych oraz oddziaływań wychowawczych w badanych rodzinach patchworkowych z punktu widzenia poszczególnych członków tych hybrydowych systemów. Badanie było przeprowadzone w strategii badań jakościowych w paradygmacie interpretatywnym, wykorzystując metodę indywidualnych przypadków. Zgodnie z paradygmatem badań jakościowych dobór próby był celowy. W pilotażowym projekcie badawczym wzięło udział pięć rodzin patchworkowych o zróżnicowanej długości stażu rodzinnego, formie związku, organizacji życia rodzinnego, liczbie i wieku dzieci w nich wychowywanych.

W niniejszej publikacji uwagę skoncentrujemy na przedstawieniu dziecięcej percepcji wybranych kontekstów relacji rodzinnych w rodzinach patchworkowych, takich jak: skład rodziny, role odgrywane w rodzinie, hierarchia rodzinna, więzi i stosunki uczuciowe w rodzinie, zaangażowanie poszczególnych członków w życie rodziny, poczucie zakorzenienia w danej grupie, partycypacja w podejmowaniu ważnych decyzji dotyczących życia rodzinnego. Ze względu na ograniczone ramy artykułu zdecydowałyśmy o omówieniu wyników badania jedynie trójki dzieci biorących udział w projekcie. W celu zbadania różnych aspektów życia rodzinnego z ich perspektywy zastosowałyśmy między innymi test relacji rodzinnych autorstwa A. Lewandowskiej-Walter i M. Błażek (2018). Badanie z użyciem testu przeprowadzane było w warunkach naturalnych, w domach badanych dzieci i przebiegało dwuetapowo. W pierwszej części badania za pomocą figurek ustawianych na planszy badane dziecko prezentowało strukturę swojej rodziny, powiązania pomiędzy poszczególnymi jej członkami, hierarchię rodzinną. Natomiast w drugiej części badania mogłyśmy zapoznać się z jakością relacji rodzinnych dzięki treści komunikatów, jakie badane dziecko kierowało do poszczególnych członków rodziny oraz jakie jego zdaniem wiadomości mogłoby otrzymać od innych. Treść komunikatów jest z góry ustalona przez autorów testu. Zgodnie z procedurą badania zadaniem dziecka jest wysyłanie karteczek z zapisanymi wiadomościami do wskazanych przez nie członków systemu rodzinnego. Zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest baczna obserwacja reakcji emocjonalnych i werbalnych komentarzy dziecka. Badanie przebiegało w atmosferze poczucia bezpieczeństwa, bez narzucania rygorów czasowych na wykonanie zdania. Na koniec dzieci miały możliwość odreagowania emocji i spokojnej rozmowy na temat przeprowadzonego badania.

Wyniki badania

Prezentację wyników badania na podstawie testu relacji rodzinnych poprzedzi krótka charakterystyka każdej z rodzin, którą przygotowaliśmy na podstawie informacji uzyskanych podczas wywiadów pogłębionych z członkami tworzącymi dane rodziny.

Test relacji rodzinnych, Oliwia

Rodzina Oliwii (15 lat) składa się z jej taty pana Roberta (50 lat), jego drugiej żony pani Anity (53 lata) oraz jej dorosłych córek z pierwszego małżeństwa: Pauliny (30 lat) oraz Patrycji (29 lat). Związek małżeński pani Anita i pan Robert zawarli w 2009 roku. Po rozstaniu rodziców Oliwia pozostała pod opieką mamy. Mimo rozvodu rodziców dziewczynka utrzymywała regularny (na tyle, na ile pozwalała na niego jej mama) kontakt z ojcem. Po kilku latach od rozstania rodziców dziewczynka zdecydowała się zamieszkać z ojcem i jego nową rodziną. Powodem decyzji były liczne konflikty, do jakich dochodziło między Oliwią i matką, a także brak należytej opieki ze strony rodzica. Obecnie utrzymują sporadyczny kontakt telefoniczny, rzadko się spotykają.

W pierwszej części badania testem relacji rodzinnych zadaniem Oliwii było określenie, kto należy do jej rodziny, czyli ustalenie granic zewnętrznych jej systemu rodzinnego, a także hierarchii w rodzinie. Oliwia wskazała następujących członków swojej rodziny w niniejszej kolejności: ciocię Anitę (partnerkę ojca), tatę, Paulinę (przybraną siostrę), Patrycję (przybraną siostrę), przybraną babcię Teresę, siebie i mamę. Matkę biologiczną Oliwia zdecydowała się wymienić wśród członków rodziny z pewnym opóźnieniem, początkowo ją pominęła, dopiero kiedy miała ustawić na planszy figurki symbolizujące poszczególne osoby w rodzinie, dodała swoją matkę. Zaobserwowane trudności w określeniu składu rodziny sugerują, że dla Oliwii granice zewnętrzne jej rodziny nie są jednoznaczne. Początkowo pominięcie matki przez Oliwię wśród członków rodziny oraz informacje uzyskane podczas rozmowy z dziewczyną oraz innymi osobami z rodziny świadczą o tym, że ta relacja jest konfliktogenna. Oliwia w ten sposób sygnalizuje, że przeżywa konflikt wewnętrzny związany z uczuciami kierowanymi do matki. Z kolei wymienienie w pierwszej kolejności jako członka rodziny partnerki ojca – cioci Anity – może oznaczać spostrzeganie jej jako osoby znaczącej. Ponadto Oliwia wymieniła jako członków swojej rodziny przybrane starsze siostry, które mieszkają już samodzielnie. Może to pokazywać, że dziewczyna rozumie, że wychowuje się w rodzinie, której granice są bardziej elastyczne.

Określając hierarchię ważności w rodzinie, Oliwia zdecydowała się ustawić ciocię Anitę i tatę na dwóch klockach, pozostałych członków rodziny – przybrane siostry, babcię Teresę i siebie usytuowała na jednym klocku, jedynie mamy, z którą Oliwia nie mieszka, tylko się od czasu do czasu widuje, nie umieściła na żadnym klocku. Przy tym powiedziała: „Wszyscy stoją na 1 klocku, oprócz mamy. Ona jest wykluczona, stoi nawet dalej niż wszyscy”. To pokazuje, że spostrzega ją jako osobę, która nie podejmuje decyzji, nie ma nic do powiedzenia. Taka konfiguracja użytych klocków obrazuje przeciętną hierarchię w rodzinie. Można to interpretować w ten sposób, że najwyższą pozycję w rodzinie ma ciocia Anita i tata (każde z nich stoi na 2 klockach), z którymi Oliwia mieszka. Dzieci w rodzinie – ona i przybrane siostry – w sensie pozycji (wpływu i znaczenia w rodzinie) są na tym samym poziomie (każde stoi na 1 klocku). Ciocia Anita i tata zostali umiejscowieni na tej samej wysokości. W tym wypadku świadczy to o przeciętnej hierarchii w rodzinie, dorośli mają większą władzę, podejmują więcej decyzji, ale zdanie dzieci

jest również uwzględniane. Rodzice stoją wyżej niż dzieci, co jest korzystną konfiguracją dla funkcjonowania rodziny.

Uwagę zwrócić należy również na sposób ustawienia figurek na planszy oraz na wypowiedzi Oliwii przy wykonywaniu tego zadania. Ustawienie to przedstawia schemat nr 1.

Schemat 1. Mapa rodziny zaproponowana przez Oliwię

Mama ↓								
			Os. badana → ↓	Tata ←				
			↑ Anita Macocho ↓					
	Babcia → ↓			↑ Partycja Siostra przybrana				
			↑ Paulina Siostra przybrana					

Źródło: Badania własne.

Oliwia wykonanie zadania mającego na celu rozmieszczenie na planszy w sposób symboliczny poszczególnych członków rodziny rozpoczęła od ustawienia figurki reprezentującej ją samą, przy tym komentując to w taki oto sposób: „Więc ja oczywiście jestem na samym środku, bo jestem osobą najważniejszą. Obok mnie stoi mój tatuś, robimy sobie trójkącik z ciocinkiem, który też się na nas patrzy i sobie czilujemy. Patrycja patrzy na ciocię, a Paulina jest trochę dalej, bo się ostatnio pokłóciła z ciocią i Patrycją. Babcia jest tutaj, obok cioci, Pauliny i Patrycji, patrzy na nie wszystkie, przy okazji na mnie. A moja mama jest tutaj i patrzy na moje plecy. Na moją mamę nikt nie patrzy”.

W percepcji Oliwii osobą dla niej najbardziej znaczącą i najbliższą emocjonalnie jest tata, choć ciocia Anita, jej macocha, też jest dla niej ważną postacią. Najślabszą relację Oliwia ma z mamą, świadczy o tym ustawienie jej na planszy, ale także wypowiedzi dziewczyny. Oliwia ma negatywny obraz matki, odcina się od niej emocjonalnie. Taki wzorzec relacji jest dość częsty w sytuacjach rozvodu rodziców, na planszy dziecko ustawione jest blisko z jednym z rodziców, z tym, z którym mieszka, oraz istnieje duży dystans pomiędzy dzieckiem i drugim rodzicem. Rodzic umieszczony bliżej dziecka ma wyższą pozycję, to on decyduje o sprawach dziecka. Zwraca uwagę także postrzeganie przez Oliwię relacji jej ojca i jego partnerki. W zaproponowanym ustawieniu Oliwia niejako rozdziela partnerów, stoi na planszy pomiędzy ojcem a jego partnerką, a nawet komentuje to, mówiąc: „tworzymy razem trójkącik”.

W drugiej części badania Oliwia miała za zadanie wysłać różne wiadomości poszczególnym członkom rodziny, dzięki czemu można było poznać siłę i jakość więzi emocjonalnych. Liczba wiadomości pozytywnych przesłanych przez Oliwię do poszczególnych członków rodziny kształtowała się następująco: do cioci – 6 (np. „Chciałabym, żebyś zawsze przy mnie była”), do taty – 6 (m.in. „Lubię być z tobą”), do Pauliny – 3, do Patrycji – 4, do babci – 4, do mamy – 0. Wiadomości pozytywne odzwierciedlające pozytywny stosunek do dziecka od taty – 12, od cioci – 9, od Pauliny – 4, od Patrycji – 4, od babci – 4, od mamy – 0. Oliwia wysłała aż 13 komunikatów negatywnych do matki (np. „Czasami myślę, że lepiej byłoby w rodzinie bez ciebie”, „Czasem dokuczasz”), żadnego do ojca oraz 4 do cioci i 2 do Pauliny. Najwięcej także komunikatów odzwierciedlających negatywny stosunek do dziecka wskazała od matki – 10 (m.in. „Kiedy mam kłopoty, nie mogę na ciebie liczyć”, „Czuję się nieszczęśliwa przez ciebie”), żadnej wiadomości tego typu nie wytypowała od taty, cioci czy babci. Zaprezentowana konfiguracja wysłanych i otrzymanych wiadomości od dziecka i do dziecka pokazuje, że największe wsparcie i troskę odczuwa Oliwia od taty i cioci Anity. Osobami wspierającymi są także przybrane siostry i babcia. Najtrudniejszą relację ma Oliwia ze swoją biologiczną matką.

Test relacji rodzinnych, bracia Jacek i Tomek

Rodzina Jacka (14 lat) i Tomka (9 lat) składa się z czterech osób. Oprócz chłopców należy do niej pani Monika (36 lat) – ich mama – oraz jej partner pan Marek (43 lata). Pani Monika i pan Marek poznali się w 2018 roku i w tym samym roku postanowili razem zamieszkać. Chłopcy mieli wówczas 10 i 6 lat. Biologiczny ojciec Jacka i Tomka nie angażuje się w proces wychowania dzieci, utrzymuje z synami sporadyczny kontakt.

W pierwszej kolejności omówione zostaną wyniki badania młodszego z braci, Tomka, a następnie starszego Jacka. W teście relacji rodzinnych w pierwszym etapie badania Tomek wskazał następujących członków swojej rodziny w kolejności: Marka (ojczyrna), mamę, brata i siebie oraz przypisał im hierarchię w rodzinie.

Dla Tomka granice zewnętrzne jego rodziny są jednoznaczne, nie miał trudności w podjęciu decyzji, kto należy do rodziny. Nie wystąpiło też odwrócenie hierarchii

w systemie rodzinnym. Istotne znaczenie dla diagnozy więzi uczuciowych dziecka ma fakt pominięcia ojca biologicznego przez chłopca. Pomimo że ojciec biologiczny spotyka się z chłopcem, pominięcie go przez Tomka w określaniu składu rodziny może świadczyć o tym, że ten kontakt jest mniejszy lub też konfliktogenny. Tomek może także w ten sposób sygnalizować konflikt wewnętrzny związany z uczuciami kierowanymi do ojca lub też chcieć odciąć się emocjonalnie od niego. Z kolei wymienienie w pierwszej kolejności jako członka rodziny partnera matki, który razem z nimi mieszka, może oznaczać spostrzeganie go jako osoby znaczącej.

Określenie hierarchii w rodzinie zaproponowane przez Tomka obrazuje, że najwyższą pozycję w rodzinie ma mama (stoi na 3 klockach). Zaraz po niej w hierarchii w systemie rodzinnym znajduje się ojczym Marek (2 klocki), a chłopcy w sensie pozycji są na tym samym poziomie (stoją każdy na 1 klocku). Mama i ojczym zostali umiejscowieni na różnych wysokościach, choć dzieli ich tylko różnica poziomu jednego klocka. W tym wypadku świadczy to o przeciętnej hierarchii w rodzinie, dorośli mają większą władzę, podejmują więcej decyzji, ale zdanie dzieci jest również uwzględniane.

Uwagę zwrócić należy również na sposób ustawienia figurek na planszy, przedstawiony na schemacie nr 2.

Schemat 2. Mapa rodziny ustawiona przez Tomka

		Marek Ojczym ↓						
		Mama ↑			Jacek Brat ↓			
					Os. Badana ↑			

Źródło: Badania własne.

Rozpatrując granice wewnętrzne w tej rodzinie, czyli wyodrębniające podsystem rodziców i podsystem rodzeństwa, można zauważyć, że w percepcji Tomka dorośli są blisko siebie. Figurki reprezentujące mamę i ojczyma stoją na przyległych polach. Taki układ jest korzystny dla prawidłowego funkcjonowania całego systemu rodzinnego, gdzie partnerzy tworzą spójną diadę. Podsystem partnerów charakteryzuje się wysokim poziomem bliskości, świadczy o tym ustawienie ich figurek na przyległych polach. Natomiast chłopcy, Tomek i Jacek, są od nich nieco oddaleni. Jacek jest usytuowany bliżej mamy. Bracia stoją generalnie blisko siebie, taki układ podsystemu rodzeństwa może świadczyć o tym, że wspierają się nawzajem, w tym w zakresie zmian, jakie zachodzą w tej rodzinie. Takie ich ustawienie charakteryzuje się wysokim poziomem bliskości. Tomek, ustawiając wszystkie figurki na planszy, powiedział, że wszyscy na siebie patrzą, utrzymywanie kontaktu wzrokowego między postaciami związane jest prawdopodobnie ze spostrzeganiem rodziny jako spójnej.

W drugiej części badania Tomek miał za zadanie wysłać różne wiadomości poszczególnym członkom rodziny. Chłopiec wysłał tyle samo komunikatów pozytywnych do mamy (5) i do ojczyma Marka (5). Jeśli zaś chodzi o wysłane przez dziecko wiadomości negatywne, to Tomek zdecydował o wysłaniu jednego takiego komunikatu do mamy – „Chciałbym dać Ci karę”, pozostałe wiadomości z tej puli umieścił w koszu. Mama i Marek są dla niego znaczącymi osobami, z nimi jest najsilniej związany. Najwięcej komunikatów negatywnych skierowanych do dziecka było od mamy (4), typu: „Dajesz mi kary”, „Krzyczysz na mnie”. Jedynie od mamy pojawiły się komunikaty negatywne do Tomka, nikt inny takich do niego nie wysłał. Biorąc pod uwagę także fakt, że chłopiec umieścił figurkę symbolizującą jego osobę nie na przyległym polu w stosunku do mamy, tylko lekko ją przesunął, to może sygnalizować pewne oddalenie emocjonalne w ich relacji. Ponadto Tomek żadnych wiadomości nie umieścił w folderze kopie robocze. Natomiast aż 10 komunikatów umieścił w koszu, w tym 6 negatywnych od dziecka i 4 negatywne do dziecka.

Analiza zebranego materiału pozwala na stwierdzenie, że w indywidualnej percepcji Tomka jego rodzina ma jasno określone granice zewnętrzne i wewnętrzne w systemie rodzinnym. Cechuje się przeciętną spójnością. Dorośli tworzą jasno wyodrębniony podsystem rodzicielski, obok którego znajduje się spójny podsystem rodzeństwa. W rodzinie panuje przeciętna hierarchia ważności, dorośli znajdują się w niej wyżej niż dzieci, dzięki czemu stanowią bazę i dają poczucie bezpieczeństwa. Można uznać ten system rodzinny za zrównoważony w percepcji Tomka.

Starszy z rodzeństwa, Jacek (14 lat), w badaniu TRR początkowo zawahał się w określeniu, kto należy obecnie do ich rodziny. Głośno zastanawiał się „No i tata, ale to już jakby trochę odrębna rodzina, to już coś innego, tata ze swoją partnerką. Bo jakbym mieszkał na przykład z tatą, no to bym uważał go za rodzinę, w której jestem i mieszkam... Ale tatę dalej uważam za rodzinę, jest mi bardzo bliską osobą, bliższą niż Marek”. Ostatecznie Jacek zdecydował, że w skład rodziny wchodzi: brat Tomek, on sam, mama, Marek i tata.

Dla Jacka granice zewnętrzne jego rodziny nie są jednoznaczne, miał pewną trudność w podjęciu decyzji, czy swojego biologicznego ojca, który obecnie nie mieszka

z nimi i ma nową partnerkę i dziecko, powinien zakwalifikować do systemu rodzinnego. W percepcji Jacka w zakresie panującej hierarchii w rodzinie mama, Marek i on sam zostali umieszczeni na 1 klocek, a młodszy brat Tomek jego zdaniem powinien stać na połówce klocka. W jego ocenie wszyscy troje mają podobną władzę i wpływ na decyzje „Zawsze jak coś jest, to rzucamy jakiś pomysł i kompromisem decydujemy [...]”. No, a Tomka bym położył na takim półklocku, że czasem coś rzuci [...], niech sobie pogada [...]. A tatę bym odsunął”. Przy takiej konfiguracji można wnioskować o niskim poziomie hierarchii w rodzinie.

Natomiast ustawienie figurek na planszy symbolizujących poszczególnych członków rodziny przedstawia schemat nr 3.

Schemat 3. Mapa rodziny ustawiona przez Jacka

			Mama		Marek Ojczym			
			Tomek Brat		Os. badana			
				Tata				

Źródło: Badania własne.

Jacek, kończąc ustawianie figurek symbolizujących członków rodziny na planszy, powiedział: „Mama z Markiem, czyli to jest jakby blisko, bo oni są parą, jest tata i jesteśmy my pośrodku, czyli jakby jesteście rodziną, jakby z tatą i z mamą”. Ponadto chłopiec dodał: „Mama stoi na najgorszej pozycji szachowej D4, na najgorszym rozpozczęciu”. Takie ustawienie oraz spontaniczny komentarz nastoletniego Jacka pokazuje pewne podzielenie obecnego systemu rodzinnego przez ojca biologicznego. On niejako stoi pomiędzy matką i jej partnerem, i pomiędzy rodzeństwem. Z jednej strony w taki sposób Jacek chciał pokazać, że ojciec biologiczny według niego jest częścią ich rodziny, ale zarazem uwzględniając również informacje z wywiadu, pokazał pewną niespójność, jaką osoba ojca biologicznego wprowadza do nowego systemu. Też słowa Jacka o pozycji mamy w sposób symboliczny pokazują trudne zadanie, które stoi przed nią w dbaniu o ten system. Ustawienie takie pokazuje też funkcjonujące podsystemy

partnerów – mamy i Marka, którzy są blisko siebie i podsystem rodzeństwa – braci Jacka i Tomka. Oba te podsystemy są spójne emocjonalnie, o czym świadczą małe odległości na planszy, odzwierciedlające bliskie relacje emocjonalne. Oba charakteryzują się też niskim poziomem hierarchii.

W drugiej części badania Jacek zdecydowaną większość wiadomości umieścił w koszu, zarówno z kategorii komunikatów wysyłanych od dziecka, jak i do dziecka. Postanowił skierować tylko jeden pozytywny komunikat do matki: „Nigdy nie zawodziś” oraz cztery negatywne komunikaty także do niej, przykładowo: „Czasami za dużo narzekasz”, „Czasem zbyt szybko tracisz cierpliwość”. Chłopiec nie wysłał żadnych negatywnych komunikatów ani do ojczyma, ani do ojca biologicznego, jedynie do brata jedną wiadomość o treści „Czasami chcę zrobić Ci coś na złość”. Wszystkie wiadomości negatywne do dziecka zostały umieszczone w koszu, ale też jedynie pojedyncze komunikaty pozytywne zostały skierowane do Jacka od matki (2), Marka (3) i ojca biologicznego (3). Taka konfiguracja wysłanych i otrzymanych nielicznych wiadomości oraz zdecydowana większość umieszczona w koszu mogą świadczyć o pewnych nieprawidłowościach w sile i jakości więzi uczuciowych, ale także, biorąc pod uwagę nastoletni wiek badanego, o pewnej niechęci do wyrażania uczuć w tym okresie.

Podsumowanie

Zaprezentowane wyniki badań w pewnym zakresie korespondują z ustaleniami T.D. Golish (2003). Większość badanych przez nią rodzin zrekonstruowanych, bez względu na to, jak dobrze poradziły sobie z procesem integracji rodzinnej, stawiała czoła podobnym wyzwaniom. Wśród nich znalazły się między innymi: konflikt lojalności, regulowanie granic z rodziną biologicznego rodzica znajdującego się poza systemem zasadniczym, dwuznaczność ról rodzicielskich, rozbieżności w stylach zarządzania konfliktami. Jednym z najczęściej wskazywanych problemów przez badanych przez nią członków rodzin zrekonstruowanych był konflikt lojalności, który dotyczy zazwyczaj trudności w wyrażaniu uczuć i stworzeniu więzi emocjonalnej dziecka lub dorosłego z osobą ze zrekonstruowanego systemu. Wiąże się to z poczuciem zdrady względem osoby z rodziny pierwotnej. Konflikt lojalności może stanowić istotną przeszkodę w procesie rekonstrukcji rodziny (Lewandowska-Walter, 2014). Taka sytuacja miała miejsce w triadzie Jacek – ojczym – ojciec biologiczny. Pomimo że chłopiec utrzymuje sporadyczny kontakt z biologicznym ojcem i jak wynika z wypowiedzi jego mamy, doświadczył z jego strony wielu zawodów i rozczarowań, mężczyzna nadal odgrywa znaczącą rolę w jego życiu. Podczas badania Jacek uwzględnił biologicznego ojca jako jednego z członków rodziny, ale zarazem – jak wynika z informacji uzyskanych w trakcie wywiadu – pokazał pewną niespójność, jaką osoba ojca wprowadza do nowego systemu.

Młodsze dzieci wykazują większą łatwość w zaakceptowaniu przybranego rodzica, a także szybciej udaje im się zbudować z nim pozytywne relacje. Przykładem są relacje Tomka z ojczymem Markiem. Dla chłopca granice zewnętrzne jego rodziny są

jednoznaczne, nie miał trudności w podjęciu decyzji, kto do niej należy. Nie wystąpiło też odwrócenie hierarchii w systemie rodzinnym. Istotne jest pominięcie przez niego ojca biologicznego w teście relacji rodzinnych.

W rodzinach nuklearnych zewnętrzne granice systemu są zazwyczaj jasno określone. Dziecko potrafi jednoznacznie wskazać, kto należy do jego rodziny, a kto znajduje się poza nią. W rodzinach patchworkowych ustalenie jej struktury przysparza niejednokrotnie wielu trudności. Mamy bowiem do czynienia z niezwykle złożonym systemem, do którego przynależy wiele osób, między innymi rodzic biologiczny wychowujący dziecko na co dzień, rodzic biologiczny sprawujący nad nim opiekę tylko w określonym czasie, ojczym/macocha, rodzeństwo biologiczne, przyrodnie, przybrane, dziadkowie itd. Dzieci biorące udział w badaniu miały niejednokrotnie trudność w dookreśleniu zewnętrznych granic systemów rodzinnych. Co więcej, nawet w obrębie jednej rodziny zrekonstruowanej percepcja każdego z dzieci odnośnie do składu osobowego rodziny może być inna. Przykładem jest odmienne jej postrzeganie przez Jacka, który wskazał, że należy do niej także biologiczny ojciec oraz jego brata Tomka, który go pominął. Jak trafnie zauważa A. Kwak (2000), jednym z podstawowych celów rodziny zrekonstruowanej jest zaakceptowanie faktu, że taki złożony system rodzinny nigdy nie będzie rodziną nuklearną. Stopniowo w nowo powstałej rodzinie będzie się tworzył wewnętrzny system zasad funkcjonowania, który jest właściwy dla jej członków. Odbywać się to będzie poprzez wspólnie dzielony czas i aktywności dnia codziennego. Wraz z upływem czasu członkowie nowej rodziny znajdą w niej miejsce dla siebie. Oznacza to, że zarówno dzieci biologiczne, jak i rodzic przybrany poczują przynależność do nowej rodziny. Jednak, jak podkreśliła, granice systemu muszą pozostać przepuszczalne, ponieważ to pozwoli zarówno dzieciom, jak i dorosłym na utrzymanie relacji z poprzednią rodziną podczas stopniowej integracji osób należących do rodzinnego patchworku (Kwak, 2000).

Podsumowując, dzięki badaniu przeprowadzonemu z użyciem testu relacji rodzinnych mogłyśmy określić formy relacji rodzinnych oraz stosunków uczuciowych panujących w badanych rodzinach patchworkowych w percepcji dzieci tworzących te systemy rodzinne. Pozwoliło to nam pogłębić wiedzę na temat postrzegania relacji wewnątrzrodzinnych przez dzieci, ich uczuciowych związków z poszczególnymi członkami rodziny. Ponadto procedura badawcza związana z zastosowaniem testu relacji rodzinnych pozwoliła na wyzwolenie silniejszej ekspresji emocjonalnej i uruchomienie głębszej refleksji dotyczącej stosunków międzyosobowych, niż możliwe byłoby to w wykorzystaniu technik kwestionariuszowych typu papier – ołówek.

BIBLIOGRAFIA

- Bray, J.H., i Kelley, J. (1999). *Stepfamilies: Love, marriage, and parenting in the first decade*. Random House.
- Golish, T.D. (2003). Stepfamily communication strengths: Understanding the ties that bind. *Human Communication Research*, 29(1), 41–80.
- Hetherington, E.M. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7(1), 39–56.
- Hetherington, E.M. (1999). Family functioning and the adjustment of adolescent siblings in diverse types of families. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 1–25.
- Hetherington, E.M., i Stanley-Hagan, M.S. (1995). Parenting in divorced and remarried families. W: M. Bornstein (red.), *Handbook of parenting* (pp. 61–83). Erlbaum.
- Jensen, T.M., i Ganong, L.H. (2020). Stepparent–child relationship quality and couple relationship quality: Stepfamily household type as a moderating influence. *Journal of Family Issues*, 41(5), 589–610.
- King, V., Boyd, L.M., i Thorsen, M.L. (2015). Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies. *Journal of Marriage and the Family*, 77(3), 761–774.
- Kwak, A. (2000). Rodziny rekonstruowane – problemy i zagadnienia. W: E. Milewska, i A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych* (s. 78–99). Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej.
- Lewandowska-Walter, A. (2014). Rodzina zrekonstruowana. W: I. Janicka, i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny* (s. 305–329). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewandowska-Walter, A., i Błażek, M. (2018). *Test relacji rodzinnych TRR*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.
- Przybył, I. (2020). Dziecko jako atrybut małżeństwa? Społeczno-kulturowe uwarunkowania procesu separacji małżeństwa i rodzicielstwa. W: M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, i E. Wideł (red.), *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana profesor Annie Kwak* (s. 223–236). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Skaggs, M.J., i Jodl, K.M. (1999). Adolescent adjustment in nonstepfamilies and stepfamilies. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 144–160.
- Szlendak, T. (2012). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Visher, E.B., i Visher, J.S. (1993). Remarriage families and stepparenting. W: F. Walsh (red.), *Normal family processes* (s. 235–253). Guilford Press.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

The article presents the results of a pilot study funded by the National Science Centre under Grant No. 487639.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).
